

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1982.3.05>

R. JUURSOO

EHITUSE TÖÖLISKAADRI KUJUNEMISE JA KASVU VORMID EESTI NSV-s AASTAIL 1944—1970

Ehituse tööliskaadri kujunemise ja kasvu allikate analüüs¹ näitas, kes tulid käsitletaval perioodil ehitusse tööle. Käesolevas artiklis on püütud selgitada, kuidas toimus uue tööjõu tulek ehitusse, s. t. anda ülevaade ehituse tööliskaadri kujunemise ja arvulise kasvu vormidest. Nagu teistes liiduvabariikides, nii on ka Eestis ehitusorganisatsioonide komplekteerimisel töölistega rakendatud mitmesuguseid mooduseid (organiseeritud värbamine, uute tööliste ettevalmistamine kutsekoolides, noorte töölesuunamine jne.), nende kasutamine ja osatähtsus on sõltunud nii vabariigi üldisest sotsiaal-majanduslikust arengust kui ka mõnedest teistest, ajutise iseloomuga teguritest (näit. sõda ja selle tagajärjed).

Artiklis seatud küsimus ei ole varem käsitlemist leidnud, sest seni ilmunud töödes on peamiselt vaatluse all olnud tööstuse tööliskaadri kujunemine², ainult Narva tööliste osas on tehtud paar komplekssemat laadi uurimust³. Ühtlasi tuleb märkida, et statistilise arvestuse puudujääkide (näiteks pole tööjõuaruannetes andmeid selliste vormide kohta nagu ühiskondlik kutse ja alaealiste asjade komisjonide poolt suunatud töölevõtmine; teistest rahvamajandusharudest ületoodute hulka on arvestatud ka teistelt ehitustelt ületoodud; mõnede ametkondade ehitusorganisatsioonid ei esita üldse andmeid tööliste liikumise kohta või teevad seda ebaregulaarselt) ning sõjajärgsete aastate allikmaterjalide lünklikkuse tõttu tuleb sageli toetuda analoogiale või piirduda üksikfaktidele rajatud, suurema või väiksema tõenäosus- ja üldistusastmega oletusega.

Kooskõlas nõukogude inimeste konstitutsioonilise õigusega tööle ning õigusega vabalt valida elukutset ja tegevusala on NSV Liidu töölisklassi kujunemise ja kasvu üheks põhivormiks olnud individuaalsete töölepingute sõlmimine omal algatusel ettevõtteisse-organisatsioonidesse tulnud inimestega⁴ ehk nn. isevool. Erinevalt kapitalistlikust ühiskonnast ei ole isevool sotsialismi tingimustes stiihiline töölisklassi täienemise vorm, vaid toimub rahvamajanduse arengu ülesandeid ning tööjõuressursse arvesta-

¹ Vt. Juursoo, R. Eesti NSV ehitustööliste kaadri kujunemise ja kasvu allikad aastail 1944—1970. — ENSV TA Toim. Ühisk., 1981, nr. 2, lk. 144—156.

² Randmets, L. Eesti NSV töölisklassi kasv ja tema täienemise peamised allikad. — Rmt.: Töid EKP ajaloo alalt. I. Tallinn, 1965, lk. 215—240; Кала К. К., Роотс О. Х. Развитие рабочего класса Советской Эстонии (1945—1975 гг.). — Rmt.: Проблемы социальной структуры республик Советской Прибалтики. Таллин, 1978, lk. 91—110.

³ Всевиов Д. Основные проблемы исследования формирования городских рабочих кадров (на материалах г. Нарвы). — Rmt.: Некоторые методологические и историко-ведческие проблемы исследования рабочего класса социалистического общества. Таллин, 1977, lk. 34—54; Всевиов Д. Формы пополнения рабочих кадров промышленного города (на материалах г. Нарвы). — Rmt.: Урбанизация. Рабочий класс. Интеллигенция. Актуальные проблемы советского общества. Таллин, 1979, lk. 68—80.

⁴ Сеняевский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР (1938—1965 гг.). М., 1971, lk. 202; vt. ka Randmets, L. Eesti NSV töölisklassi kasv ja tema täienemise peamised allikad, lk. 223.

vate tööjõuplaanide kohaselt. Ühtlasi võimaldab isevool ettevõttele oma tööliiskaadrit täiendada konkreetsetest vajadustest lähtudes. Sellegipoolest on isevoolul ka üsna olulisi puudusi. Nii sõltuvad ettevõtete võimalused täiendada oma tööliiskaadrit isevoolu teel eelkõige vaba tööjõu olemasolust lähikonnas, aga samuti sellest, milliseid töö-, palga- ja olmetingimusi üks või teine ettevõtte pakub. On pikemata selge, et nimetatud tingimuste erinevuse tõttu ei rahulda isevool (eriti erandlikes olukordades) rahvamajanduse tegelikku tööjõutarvet täies ulatuses. Siit tulenebki vajadus rakendada tööliiskaadri komplekteerimisel ka muid, riiklikult organiseeritud vorme.

Üks erakorralistest oludest johtunud ning seetõttu ajutise iseloomuga tööliisklassi täienemise vorme Nõukogude Liidus oli mittetöötava töövõimelise elanikkonna kohustuslik töölerakendamine ehk töömobilisatsioon, mis leidis esmakordselt aset kodusõja ja välismaise interventsiooni ja teist korda Suure Isamaasõja ajal. 1942. aasta veebruarist kuni 1945. aasta juulini mobiliseeris NSVL RKN j. a. Tööjõu Arvestamise ja Jaotamise Komitee ligemale 12 milj. inimest, kellest enam kui 3 milj. suunati alalisele tööle tööstusse, ehitusse ja transporti, üle 2,1 milj. tööjõureservide koolidesse ja ligemale 6,8 milj. mitmesugustele hooaja- ja ajutistele töödele.⁵

Eestis kehtis töömobilisatsioon 1944. aasta oktoobrist kuni 1946. aasta alguseni. Ühiskondlikus tootmises rakendamata töövõimelise elanikkonna mobiliseerimine ja töölesuunamine tehti ülesandeks ENSV RKN Büroo otsusega 14. aprillist 1944 ENSV Töö Rahvakomissariaadi süsteemis moodustatud Vabariiklikule Tööjõu Arvestamise ja Jaotamise Büroole.⁶ Kui võrd viimase dokumente pole siiani õnnestunud leida, puuduvad kokkuvõtlikud andmed meie vabariigis mobiliseeritute kohta. Ehitusorganisatsioonide jmt. asutuste ning organisatsioonide arhiivimaterjalides säilinud andmed lubavad siiski oletada, et 1944. aasta viimastel kuudel andis töömobilisatsioon vähemalt kolmandiku kõigist tol ajal ehitusse tulnud uutest töölistest.

Ehitusorganisatsiooniti oli aga töömobilisatsiooni osa väga erinev. 1945. aasta alguseks oli ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse RK ehitustrustides ehitus-montaažitöödel rakendatud 2690 töölist, kellest 1283 ehk 47,7% olid mobiliseeritud mittetöötavate linna- ja maaelanike hulgas.⁷ 1944. aasta lõpul ja 1945. aasta algul komplekteeritud Eesti Raudtee Ehitus- ja Taastamistöörde Valitsuse tööliiskaader koosnes peaaegu täielikult töökohustuse korras mobiliseerituid, viimased moodustasid enam kui poole ka Tallinna Linna Ehitus-Remonttööde Trusti töölistest.⁸ Üsna vähe oli mobiliseerituid aga kohalike täitevkomiteede taastamis-remondikontorite ja teiste 1944. aasta viimastel kuudel moodustatud ehitusorganisatsioonide tööliste hulgas.⁹

Ka 1945. aastal andis töömobilisatsioon täiendust põhiliselt vabariigi peamiste ehituslike ametkondade töövõtuorganisatsioonide tööliiskaadriale. Nii moodustasid mobiliseeritud ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse RK trustidesse sel aastal tööle võetud uutest töölistest 41,8%, Kommunaalmajanduse RK taastamis-remondikontoritesse tuli sel teel juurde

⁵ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 176—177.

⁶ Vastavalt ENSV RKN Büroo otsusele 19. juunist 1944 moodustati pärast Eesti NSV vabastamist vabariikliku alluvusega linnade ja maakondade täitevkomiteede juures ka kohalikud bürood. Töö RK likvideerimise järel (1945) läks Vabariiklik Tööjõu Arvestamise ja Jaotamise Büroo ENSV RKN otsealluvusse. Büroo likvideeriti 1946. aasta novembris, tema funktsioonid läksid (osaliselt) üle ENSV Vabariikliku Tööjõureservide Valitsuse mobilisatsiooniosakonnale. ENSV ORKA, f. R-1, nim. 1, s. 205, 1.286—288, 391—393; nim. 17, s. 223, l. 3, 35.

⁷ ENSV ORKA, f. R-1909, nim. 1, s. 1, l. 481; s. 401, l. 87.

⁸ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 7, l. 22; s. 259, l. 173.

⁹ Samas, nim. 3, s. 15, l. 95; f. R-1909, nim. 1, s. 6, l. 24.

42,8% uuest tööliskaadrist.¹⁰ Tervikuna jäi töömobilisatsiooni osatähtsus ehituse tööliskaadri formeerumisel 1945. aastal ilmselt siiski mõnevõrra väiksemaks kui eelmisel aastal.

Töömobilisatsioon ei rahuldanud seega kaugeltki ehituse (aga ka teiste rahvamajandusharude) tööjõutarvet, pealegi lahkus enamik mobiliseeritud pärast määratud aja möödumist töölt. Seepärast rakendati NSV Liidu rahvamajanduse kõnesoleval ajal ulatuslikult sõjakomissariaatide poolt mobiliseeritud, kuid riviteenistuseks kõlbmatute isikute tööjõudu. Sisuliselt oli tegemist töömobilisatsiooni erivormiga, mis hõlmas peamiselt vanemate aastakäikude mehi, kelle hulgas oli arvukalt kvalifitseeritud töölisi. Nad suunati tööle peamiselt rinde vajadusi rahuldavasse ettevõteteisse ja organisatsioonidesse,¹¹ seejärel ka tähtsamate ettevõtete taastamisele. Rahvamajanduse kui terviku seisukohast oli järelikult tegemist tööjõu ümberjaotamisega, üksiku rahvamajandusharu seisukohast ka ajutise täiendava tööjõu juurdetuleku vormiga. Rahvamajanduse kiirema taastamise huvides leidis see meetod rakendamist Eestiski, kus esimestel sõjajärgsetel aastatel kasutati tähtsamate ettevõtete, transpordirajatiste jms. taastamisel kõrvuti tsiviilisikutega ka sõjakomissariaatide poolt mobiliseeritud koosnevate ehituspataljonide tööjõudu.¹²

Seoses töömobilisatsiooniga tuleb rääkida veel ühest selle erivormist, nimelt noorte mobiliseerimisest tööjõureservide koolidesse (vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusele 2. oktoobrist 1940), mis kehtis ametlikult kuni 1955. aasta kevadeni.¹³ Selle seadluse kohaselt komplekteeriti tööjõureservide koolid, eriti vabriku-tehase- ja kaevanduskoolid, esialgu ka Eestis põhiliselt mobilisatsiooni teel. 1946. aastal moodustasid mobiliseeritud kõigist tööjõureservide koolidesse vastuvõetuid pisut enam kui poole (51,1%), sealjuures vabriku-tehasekoolides 62,3% ja tööstusning raudteekoolides 38,9%.¹⁴ 1948. aastast jäi mobiliseerimine kasutusele ainult vabriku-tehase- ja kaevanduskoolide komplekteerimisel, nendeski pidevalt väheneva osatähtsusega. 1953. aastal moodustasid mobiliseeritud kõnealustesse koolidesse astunud noortest 12,9% ja 1955. aastal ainult 6,1%.¹⁵

Õeldust selgub, et töömobilisatsioonil ja selle erivormidel oli esimestel sõjajärgsetel aastatel tähtis osa ehituse varustamisel tööliskaadriga. Kui töömobilisatsiooni ja ehituspataljonide kaudu tuli ehitusse põhiliselt ajutine ja suures osas kvalifitseerimata tööjõud, siis tööjõureservide koolidesse mobiliseeritud noortest kujunes uus, kvalifitseeritud täiendus, mis etendas olulist osa Nõukogude Eesti ehitustöölise kaadri formeerumises ja edasises arengus.

Esimese, 680 noorest töölisest koosneva täienduse sai vabariigi tööliklass tolleaegsetest tööjõureservide koolidest juba 1945. aastal. Enamik kõnealustest noortest suunati tööstusettevõteteisse ja transpordiorganisatsioonidesse, ehitusse läks 93, põllumajandusse 17 ja muudesse rahvamajandusharudesse 50 vastset lõpetanut.¹⁶ Järgmistel aastatel suurenes töö-

¹⁰ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 7, l. 22; f. R-2, nim. 3, s. 80, l. 3—174; f. R-1909, nim. 1, s. 40, l. 14, 15; s. 398, l. 83; s. 400, l. 67.

¹¹ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 177.

¹² ENSV ORKA, f. R-1, nim. 1, s. 1, l. 41, 42; vt. ka: Eesti rahvas Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas. II k. Tallinn, 1977, lk. 472.

¹³ Vabatahtlikkuse printsiip tööjõureservide õppeasutuste komplekteerimisel kehtestati NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 18. märtsist 1955. Vt. Директивы КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам. Т. 4. 1953—1957 годы. М., 1958, lk. 371.

¹⁴ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 223, l. 94.

¹⁵ Samas, s. 337, l. 127, 133; f. R-10, nim. 8, s. 190, l. 54, 67; s. 237, l. 180; s. 257, l. 120, 126, 130.

¹⁶ ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koondi andmeil (koondit säilitatakse nimetatud komitees). 1941/42. õppeaastal alustasid Eestis taas tegevust kodanlikul perioodil tegutsenud ameti- ja tööstuskoolid, mis hiljem reorganiseer-

Päevaste kutsekoolide lõpetanute töölesuunamine Eesti NSV-s aastail 1945—1970*

Aastad	Tööle- suuna- tute üldarv	Nendest							
		tööstusse ja transporti		ehitusse		põllu- majandusse		muudesse rahvamajan- dusharudesse	
		arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
1945	680	520	76,5	93	13,7	17	2,5	50	7,3
1946—1950	18 190	11 239	61,8	6 214	34,2	528	2,9	209	1,1
1951—1955	12 081	3 558	29,5	3 101	25,7	5 391	44,6	31	0,2
1956—1960	13 947	2 783	20,0	3 765	27,0	7 014	50,3	358	2,7
1961—1965	15 821	4 979	31,5	4 771	30,2	4 659	29,4	1 412	8,9
1966—1970	19 137	6 262	32,7	4 647	24,3	5 509	28,8	2 719	14,2
Kokku	79 856	29 341	36,8	22 591	28,3	23 118	28,9	4 806	6,0

* ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koondi andmeil (ilma aastail 1945—1948 EV Tööjõureservide Valitsuse süsteemi kuulunud merekoolide nr. 2 ja nr. 3 lõpetajateta).

jõureservide koolide lõpetanute arv kiiresti, ulatudes 1948. aastal 6631-ni, mis oli, muide, kogu vaadeldava perioodi suurim.¹⁷ Nagu näitavad tabelis 1 esitatud andmed, suunati aastail 1945—1970 vabariigi rahvamajandusse tööle kokku 79 856 päevaste kutsekoolide lõpetanut, nendest 29 341 (36,8%) tööstusse ja transporti, 22 591 (28,3%) ehitusse, 23 118 (28,9%) põllumajandusse ja 4806 (6%) muudesse rahvamajandusharudesse. Viis aastakute kaupa võetuna sai ehitus kutseharidussüsteemi õppeasutustelt aastas keskmiselt 1223 (1946—1950), 622 (1951—1955), 753 (1956—1960), 954 (1961—1965) ja 929 (1966—1970) noort töolist. Seega andsid kutsekoolid ehituse tööliskaadri arvuks suurima täienduse rahvamajanduse taastamise perioodil. 1950. aastail ehitusse suunatud arv vähenes (suurendati järsult põllumajanduse mehhanisaatorite ettevalmistamist), kasvades uuesti 1960. aastail.

Aastail 1945—1970 suurenes vabariigi ehitustöölise arv 33 700 inimese võrra,¹⁸ kutsekoolidest tuli samal ajal juurde ligemale 22 600 uut töolist, kes pidanuksid töölise üldarvu kasvust andma kaks kolmandikku. Tegelikult oli kutsekoolide osatähtsus siiski hoopis väiksem, sest suur osa nende endistest kasvandikest ei kinnistunud ehituses. Eriti suur oli noortöölise voolavus esimestel sõjajärgsetel aastatel. Nii olid 1946—1947

riti 2—3-aastase õppeajaga tööstuskoolideks. Okupatsiooniaja lõpul ulatus viimaste arv 16-ni, nendes õppis ligikaudu poolteist tuhat õpilast. Pärast ENSV vabastamist loodud tööjõureservide koolidesse (1945. a. teisel poolel oli neid kokku 17) toodi üle ka Tšeljabinski, Sverdlovski ja Kaasani tööstuskoolides õppinud noored. 1945. aastal lõpetas vabariigis tööstus- ja raudteekooli kokku 625 ning fabriku-tehasekooli (nr. 4, Tartus) 69 noort. ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 7, l. 32, 44; f. R-1909, nim. 1, s. 401, l. 161; vt. ka Kennik, A. Kvalifitseeritud tööliskaadri ettevalmistamine Eesti NSV tööstuskoolides rahvamajanduse taastamise ja sotsialismi kindlustumise ajajärgul. — Rmt.: Hariduse ja kooli ajaloost Eestis. Tallinn, 1979, lk. 124.

¹⁷ ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koondi andmeil.

¹⁸ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 6, s. 17, l. 80; ENSV Statistika Keskkvalitsuse Vabariikliku Arvutuskese Arhiiv (= ENSV SKV VAKA), f. 1, nim. 2, s. 1017, l. 109; s. 1061, l. 25; s. 1062, l. 57; s. 1080, l. 186; s. 1081, l. 11; s. 1083, l. 24, 62, 84, 120; s. 1084, l. 26, 76; s. 1085, l. 17, 43, 74, 117, 141; s. 1086, l. 12, 58, 86, 133, 154; s. 1087, l. 15; s. 1089, l. 27, 62, 106, 163; s. 1090, l. 23, 78, 116; s. 1092, l. 17, 48, 120, 163; s. 1094, l. 16; s. 1111, l. 17, 47; s. 1165, l. 13, 17, 25, 37, 41, 45, 56, 60, 64, 68, 72, 84, 95, 99, 106, 110, 117, 121, 127, 131; s. 1166, l. 2, 9, 20, 33, 41, 48, 52, 57, 85, 93, 104, 111, 125; s. 1167, l. 14, 25, 44, 52, 98, 138; s. 1168, l. 14, 21, 25, 29, 43, 50, 78, 102, 138, 146, 150.

ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi Ehitustrusti nr. 3 suunatud vabriku-tehasekoolide lõpetanute juba 1947. aasta juuli alguseks lahkunud enam kui pooled, trusti «Eesti «Põlevkiviehitus» suunatud enam kui 2000 noorest oli 1948. aasta septembri alguseks kohale jäänud ainult 421 inimest, jne.¹⁹

Nagu näitasid EV Tööjõureservide Valitsuse korraldatud kontrollimised, oli vabriku-tehasekoolide lõpetanute massilise lahkumise peamiseks põhjuseks noortööliste töö halb organiseerimine, nende rakendamine erialale ja kvalifikatsioonide mittevastavatel töödel, mille tagajärjeks oli madal töötasu, ning ebarahuldavad elamistingimused.²⁰ Omavoliliselt lahkunute hulgas oli kahtlemata teatud määral ka neid (peamiselt maalt pärinevaid) noori, kes vabriku-tehasekoolidesse olid võetud mobilisatsiooni korras ja nüüd esimesel võimalusel koju tagasi pöördusid.

Enamik ehitustööliste, sealhulgas ka kutsekoolidest tulnud noore täienduse suurt voolavust põhjustanud asjaoludest tulenes vabariigi rahvamajanduse ja elamufondi olukorrast esimestel sõjajärgsetel aastatel. Sedamööda, kuidas likvideeriti sõjakahjustused ning tugevnes ehituse organisatsioon ja materiaaltehniline baas, hakkasid paranema ka ehitajate töö- ja olmetingimused ning tekkis alus alalise ehituskaadri kujunemisele. Oma töökollektiividesse elasid sisse ja said silmapaistvateks meistriteks paljud endised vabriku-tehase-, ehitus- ja teiste kutsekoolide kasvandikud (V. Jakobson, E. Suru, O. Pärnik, G. Valgur, K. Hoolemaa, I. Kont, M. Laaneorg, L. Roosbaum jpt.).

Vähesel määral sai vabariigi ehitustööliste kaader 1950. aastail täiendust ka teiste liiduvabariikide kutsekoolidest. Nii saabus Eesti NSV ehitusorganisatsioonidesse 1950. aastal 79 noort Leningradi ja Kaliningradi oblasti koolidest, 1952. aastal 107 äsja lõpetanut Leningradist, Kalininist ja Velikije Lukist, 1954. aastal 252 noortöölist Läti, Leedu, Valgevene ja Vene NFSV vabriku-tehasekoolidest.²¹

Tabeli 2 andmed näitavad, et 1950. aastate keskelt alates suunati enamik ehituskoolide lõpetanuist ENSV Ehitusministeeriumi (ja selle eelkäijate) töövõtuorganisatsioonidesse, vähemal määral said kutsekoolidest uut tööliskaadrit liidulise alluvusega ehitus- ja montaažiorganisatsioonid.²² Muude ametkondade ehitus- ja remondiorganisatsioonide töölis-

Tabel 2

Päevaste kutsekoolide lõpetanute suunamine ENSV Ehitusministeeriumi (ja selle eelkäijate) töövõtuorganisatsioonidesse *

Aasta	Ehitusministeeriumi süsteemi suunatud osatähtsus (%)	
	kõigi ehitusse suunatud lõpetajate hulgas	töövõtuorganisatsioonides tööle võetud uute tööliste hulgas
1945	23,6	0,8
1950	27,7	...
1953	44,4	12,4
1957	79,7	8,6
1960	99,7	5,4
1963	64,4	8,4
1965	59,9	10,2
1967	64,4	9,6
1970	73,2	10,8

* ENSV ORKA, f. R-10, nim. 6, s. 194, l. 101, 102, 121; s. 330, l. 87; s. 615, l. 149; s. 618, l. 205; nim. 8, s. 79, l. 99; s. 474, l. 61, 64, 65, 67, 69; f. R-1909, nim. 1, s. 40, l. 14, 15; s. 398, l. 183; s. 400, l. 67; f. R-1969, nim. 2, s. 299, l. 4; s. 398, l. 208^c; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 625, l. 74; s. 899, l. 73; s. 1050, l. 73; ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koond.

¹⁹ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 259, l. 186; s. 338, l. 186.

²⁰ Samas, s. 259, l. 185, 186; s. 338, l. 186, 187; Rahva Hääl, 1953, 27. veebr., 17. juuli; 1955, 22. märts, 28. sept.

²¹ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 5, s. 79, l. 79; s. 118, l. 93, 111; s. 237, l. 63, 64, 70, 83, 84.

²² ENSV ORKA, f. R-1969, nim. 2, s. 366, l. 206, 229, 273; s. 423, l. 147; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 643, l. 85; s. 786, l. 13; s. 788, l. 11, 72; s. 1081, l. 89.

kaadri täienemises oli kutsekoolide osa tähtsusetu. Suurim oli käsitletava vormi osatähtsus vabariigi ehitustöölise kaadri kujunemises ja kasvus esimesel sõjajärgsel viisaastakul, ulatudes näiteks 1947. aastal 13,1 ning 1949. aastal 11,6 %-ni.²³ 1950. aastail, seoses kutsekoolide võrgu reorganiseerimise ja ehitusele tööliskaadrit ettevalmistavate koolide arvu vähenemisega langes viimaste osatähtsus järsult — 1961. aastal moodustasid kutsekoolide lõpetanud vaid 3,9% kõigist sel aastal tööle võetud uutest ehitustöölisest.²⁴ 1960. aastail hakkas kutsekoolide osatähtsus uuesti suurenema, kuid neljanda viisaastaku tasemeni see ei küündinud. Märkigem, et NSV Liidus tervikuna vähenes kutsekoolide osatähtsus ehituse tööliskaadri täienemise vormina 12%-lt 1950. aastal 5%-ni 1960. aastate esimesel poolel, kusjuures, vastupidiselt Eesti NSV-le, kõnealuse vormi osatähtsuse vähenemine jätkus ka järgmistel aastatel.²⁵ Võrreldes kutsekoolide osatähtsuse muutumist Eesti NSV-s Nõukogude Liidu keskmisega näeme, et vahetult pärast sõda, samuti 1960. aastail oli see Eestis mõnevõrra suurem, 1950. aastate teisel poolel ja 1960. aastate alguses aga väiksem kui NSV Liidus keskmiselt.

Juba sõjaeelseil aastail kujunes Nõukogude Liidus töölisklassi täienemise vormina välja riiklik töøjõu organiseeritud värbamise süsteem. Eestis alustati töölise organiseeritud värbamist 1945. aastal.²⁶ Kuni värbamise tsentraliseerimiseni 1949. aastal tegelesid sellega ettevõtted ja organisatsioonid ise, saates oma värabajaid nii Eesti linnadesse ja maakondadesse kui ka teistesse liiduvabariikidesse. Vabariiklik Töøjõu Arvestamise ja Jaotamise Büroo värbas töölisi ainult erandjuhtudel, tema tegevus sel alal piirdus peamiselt värbamise jälgimise ja tulemuste kokkuvõtmisega.²⁷ Värbamisplaanide koostamise ja nende täitmise kontrollimisega piirdus ka (1946. aastast) EV Töøjõureservide Valitsuse mobilisatsiooniosakond.²⁸

1949. aasta aprillist hakkas töölise värbamisega tegelema vastloodud Eesti Vabariiklik Töøjõu Organiseeritud Värbamise Kontor. 1953. aastal reorganiseeriti see ENSV Ministrite Nõukogu j. a. Töøjõu Organiseeritud Värbamise Valitsuseks, 1957. aastal ENSV Rahvamajanduse Nõukogu Töøjõu Organiseeritud Värbamise Sektoriks. Viimane likvideeriti 1959. aastal (1. juunist) seoses töölise organiseeritud värbamise ulatuse järsu vähenemisega.²⁹ Siitpeale tegelesid värbamisega jällegi ettevõtted ise, v. a. ehituses, kus see mõneks ajaks uuesti tsentraliseeriti — 1960. aasta augustis moodustati ENSV RMN Ehitusvalitsuse juures töøjõu organiseeritud värbamise kontor («Orgnabor»)³⁰

Ehkki andmed töøjõu organiseeritud värbamisest Eestis aastail 1945—1948 on väga lünklikud, annavad nad siiski teatud ettekujutuse kõnealuse vormi efektiivsusest ja osast vabariigi ehitustöölise kaadri kujunemises esimestel sõjajärgsetel aastatel. Seejuures torkavad kohe silma raskused värbamisplaanide täitmisega. Nii tehti ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Rahvakomissariaadi ehitustrustidele nr. 1, 2 ja 3 ülesandeks värvata endale 1945. aasta teisel poolel vabariigist kokku 1900 uut töölise, saadi aga ainult 109.³¹ Järgmise aasta esimeses kvartalis pidid nimetatud

²³ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 354, l. 39; s. 497, l. 161, 183; s. 617, l. 1, 15, 80; f. R-2, nim. 3, s. 601, l. 3—38; f. R-10, nim. 8, s. 30, l. 42; f. R-1854, nim. 1, s. 4, l. 3; s. 8, l. 17; ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koond.

²⁴ ENSV ORKA, f. R-1969, nim. 2, s. 200, l. 163, 165, 167; nim. 5, s. 1, l. 95, 136.

²⁵ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 168, 206.

²⁶ ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 142, l. 15.

²⁷ Samas, s. 7, l. 21, 22.

²⁸ Samas, s. 337, l. 132.

²⁹ Samas, s. 506, l. 43, 44; f. R-10, nim. 8, s. 474, l. 88, 100; s. 659, l. 44; Randmets, L. Eesti NSV töölisklassi kasv ja tema täienemise peamised allikad, lk. 222.

³⁰ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 668, l. 166; s. 746, l. 74, 83.

³¹ ENSV ORKA, f. R-1909, nim. 1, s. 7, l. 127; s. 400, l. 67.

trustid värbama 500 töolist, tegelikult värbasid nad aga 110 ehk 22% plaanist.³² Kuigivõrd tulemusrikkam ei olnud organiseeritud värbamine ka teistes ehitusorganisatsioonides. Kohalikel taastamis-remondikontoreil tuli 1946. aastal värvata 4480 uut töolist, tegelikult saadi ainult 428 (9,5% plaanist), Kalatööstuse Ministeeriumi Ehitus-Remontkontori plaan oli 322 töolist, värvati 182, Eesti Raudtee Ehitus- ja Taastamistöõde Valitsus ei suutnud sel aastal värvata ühtki töolist (plaan oli 150), jne.³³

Värbamisplaanide pidev alataitmine esimestel sõjajärgsetel aastatel johtus mitmest asjaolust. Tuleb silmas pidada, et vabariigi tööjõuline elanikkond oli sõja-aastail tunduvalt vähenenud, töökäsi vajati aga mitte ainult ehituses, vaid ka teistes, seejuures hoopis paremate töötingimustega majandusharudes. Elamispinna vähesuse tõttu oli ehitusorganisatsioonidel suuri raskusi värvatute, eriti perekonnainimeste majutamiseks, mõnigi kord tuli sel põhjusel loobuda värvatute vastuvõtmisest.³⁴ Oma osa värbamise väheses efektiivsuses etendasid ka värvatute väljaõppe ja töö korraldamises esinenud puudused. Lõpuks oli tööjõu organiseeritud värbamine Eestis üldse uus nähtus, mistõttu selle ebapiisavas resultatiivsuses kajastusid kahtlemata ka kogenematuses johtuvad puudujäägid värbamise planeerimises ja organiseerimises.

Tabel 3

Tööliste organiseeritud värbamine alalisele tööle Eesti NSV-s aastail 1949—1959 *

Aastad	Plaan (inimest)	Tegelikult värvatud		Nendest ehitusele	
		arv	% plaanist	arv	% värvatute üldarvust
1949	6 000	4116	68,6	4051	98,4
1950	6 800	3511	51,6	3062	87,2
1951	2 550	2256	88,4	...	...
1952	2 225	1673	75,2	1585	94,7
1953	1 530	1823	119,1	1488	81,6
1954	2 685	1977	73,6	1923	96,7
1955	2 470	1579	63,9	835	52,9
1956	10 890	6689	61,4	3417	51,1
1957	2 000	1936	96,8	1061	54,8
1958	1 550	1453	93,7	1383	95,2
1959 (jaan.—mai)	...	460	...	237	51,5

* ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 257, l. 143, 190; s. 363, l. 182; s. 543, l. 41, 54, 64, 71; s. 659, l. 51; f. R-1854, nim. 1, s. 8, l. 17; s. 10, l. 3, 11; s. 17, l. 55; s. 22, l. 14—16, 19, 31, 32, 46, 47, 55—63; s. 36, l. 1, 2.

Tööjõu organiseeritud värbamise tsentraliseerimisega 1949. aastal kaasnes selle vormi efektiivsuse märgatav suurenemine, eriti ehituse tööliskaadri täienemises, kuivõrd enamik alalisele tööle värvatuid suunati aastail 1949—1959 just sellesse rahvamajandusharusse (tabel 3). Kõige ulatuslikum oli värbamine aastail 1949—1951, mil vabariigi rahvamajandusse suunati tööle 9883 inimest, neist suurem osa ehitusse. Seoses töövoimelise elanikkonna hõivatuse kiire kasvuga vähenes värvatute üldarv, koos sellega ka ehitusse suunatute arv järgnenud aastail kiiresti. Erandiks oli vaid 1956. aasta, mil seoses terava tööjõupuudusega liidulise alluvusega ettevõtetes ja organisatsioonides värvati neile NSV Liidu

³² ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 142, l. 15.

³³ Samas, s. 223, l. 45, 46.

³⁴ Samas, s. 497, l. 141, 155, 157, 169, 189, 193; f. R-1909, nim. 1, s. 68, l. 152—154.

Ministrite Nõukogu loal teistest liiduvabariikidest ligemale 4600 töolist, kellest 2071 suunati ehitusse.³⁵ Edaspidi vähenes värvatute arv veelgi: kui 1952—1958 sai ehitus organiseeritud värbamise teel aastas keskmiselt 1600—1700 uut töolist, siis 1960. aastate esimesel poolel keskmiselt 800 ja 8. viisaastakul vaid 400—500.³⁶ Võrdlus näitab, et 4. viisaastaku lõpul ja 1950. aastail andis organiseeritud värbamine ehitusele uut tööliskaadrit märksa rohkem kui tollased tööjõureservide koolid. 1950. aastate lõpust aga osad vahetusid ja 8. viisaastakul ületas kutsekoolidest tulnud täiendus juba peaaegu kahekordselt organiseeritud korras värvatute arvu.

Organiseeritud värbamise kui tööliklassi täiendamise vormi osatähtsus ei vähenenud mitte ainult Eestis, vaid kogu NSV Liidus. Nii langes värvatute osa NSVL tööstustööliste täienduses 14% -lt 1950. aastal 6% -ni 1958. aastal; 1962. aastal võrdus kõnealune näitaja 4 ja 1967. aastal ainult 2% -ga. Kuigi ehituses jäi organiseeritud värbamise osakaal märksa suuremaks, vähenes see ka siin kiiresti (36% -lt 1950. aastal 7% -ni 1962. aastal).³⁷ Peamiseks põhjuseks oli teiste, muutunud tingimustes sobivate vormide osatähtsuse suurenemine, töölepingute ajaline piiratus jm.³⁸ Mis puutub Eestisse, siis siin tuleb ülalnimetatud tegurite kõrval ühe olulisemana nimetada tööjõulise maaelanikkonna kiiret vähenemist intensiivse linnastamise tõttu, sest esialgu värvati uute tööliste põhimass just maalt. Kui aastail 1949—1952 moodustasid ainuüksi kolhoosnikud poole või enamgi kõigist värvatuist, siis juba 1955. aastal oli maaelanikke värvatute üldarvust ainult 15,5%, 1957. aastal 1,1% ning aastail 1958—1959 polnud Eestist värvatute hulgas ühtki maaelaniku.³⁹ Oluliselt mõjutas organiseeritud värbamise tulemuslikkust ka vabade tööjõuresursside kiire kahanemine vabariigis, eriti 1960. aastail (1960. aastal oli Eesti töövoimelisest elanikkonnast ühiskondlikus tootmises hoiavad või õppis 85%, 1970. aastal 94,3%).⁴⁰ Lõpuks tuleb arvestada ka seda, et organiseeritud värbamine andis põhiliselt kvalifitseerimata tööjõudu, ehitusorganisatsioonid olid aga, eriti 1960. aastail, üha rohkem huvitatud kvalifitseeritud tööliste saamisest.⁴¹

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise huvid on teatavil perioodidel nõudnud tööjõu massilist ümberpaigutamist Kaug-Itta, Kasahstani ja teistesse piirkondadesse, kus ei ole piisavalt kohalikku tööjõudu. Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse kutsel võtsid tuhanded kommunistlikud noored ja noored osa Komsomolski linna ehitamisest Amuuril, Magnitogorski, Dneprogressi jt. tähtsate objektide rajamisest. Nii tekkis juba sõjaeelseil viisaastakuil uus, ainult sotsialismile omane tööliklassi täiendamise vorm — ühiskondlik kutse. Sõjajärgseil aastail on ühiskondliku kutse teel Nõukogude Liidu tööliklassi ridadesse astunud kümneid tuhandeid kommunistlikke noori ja noori.⁴²

Ühiskondliku kutse algeid kohtame Eesti NSV-s juba esimese sõjajärgse viisaastaku algul. Initsiaatoreiks osutusid Võrumaa kommunistlikud noored, kes ELKNÜ Võrumaa Komitee eestvedamisel otsustasid appi

³⁵ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 363, l. 182.

³⁶ Samas, s. 668, l. 166; s. 746, l. 72, 79; f. R-1969, nim. 2, s. 200, l. 163, 165, 167; s. 315, l. 2; s. 341, l. 201; s. 398, l. 208^b; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 899, l. 41—78; s. 1050, l. 45—82.

³⁷ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 206.

³⁸ Сенявский С. Л. Об источниках и формах пополнения рабочего класса СССР в 1953—1961 гг. — Вопросы истории, 1963, № 11, lk. 208.

³⁹ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 237, l. 4, 10, 25, 37; s. 363, l. 126, 127, 144, 145, 158, 159, 174, 175; s. 474, l. 93, 101, 110, 123; s. 543, l. 42, 55, 65, 72; s. 659, l. 48, 51, 52, 56; f. R-1854, nim. 1, s. 8, l. 18; s. 17, l. 11, 18, 33—39, 50, 51; s. 22, l. 31, 46; s. 36, l. 2; s. 40, l. 5, 8, 11, 15.

⁴⁰ Eesti NSV rahvamajandus 1967. aastal. Statistiline kogumik. Tallinn, 1968, lk. 176; Население союзных республик. М., 1977, lk. 313.

⁴¹ ENSV ORKA, f. R-1854, nim. 1, s. 40, l. 5.

⁴² Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 186—196.

minna maaelektrijaamade ehitajatele. Eesotsas maakonnakomitee esimese sekretäri F. Pärtelpojaga töötasid nad Leevaku hüdroelektrijaama rajamisel, aitasid püstitada Leevi ja Vastse-Nursi hüdroelektrijaama. 1947—1948 töötasid Haljala kommunistlikud noored kohaliku hüdroelektrijaama ehitusel, kommunistlike noorte abiga rajati Rimmu hüdroelektrijaam Viljandimaal.⁴³

Ekki ühiskondlik kutse andis Eestis 4. viisaastakul ehitusele peamiselt ajutist tööjõudu ega etendanud kuigi suurt osa ehitustöölise alalise kaadri kujunemises, sai sellest alguse mõnegi ehitaja töömeheete. 1947. aasta lõpul, pärast Leevaku hüdroelektrijaama käikulaskmist, läksid siit, Eesti komsomoli esimeselt löökehituselt, 23 noort eesotsas komsomolisekretär Viktor Kaarnaga järgmisele löökehitusele, kus nad koos teiste ELKNÜ Keskkomitee üleskutsel saanud kommunistlike noortega astusid kohapeal moodustatud vabriku-tehasekooli nr. 17. Omandanud koolis müürsepa, puusepa, krohvija või armatuuripaigaldaja elukutse, jäidki mitmed nendest alatiseks ehitustööle (näiteks kunagine Leevaku ehitaja, praegune Lenini ordeni kavaler müürsepp H. Pihu).⁴⁴

4. viisaastaku lõpust soikus tööliklassi täienemine ühiskondliku kutse teel. Uuesti sai kõnealusest vormist Nõukogude Liidus arvestatav, järjest suureneva tähtsusega tegur alates 1954. aastast.⁴⁵ Eestis taastus ühiskondlik kutse, mis andis täiendust peamiselt ehituse töölikaadrile, 1950. aastate teisel poolel. Juba 1956. aastal töötas Balti Soojuselektrijaama ehitusel rühm Tallinna kommunistlike noori. Alates 1958. aasta septembrist, mil Balti SEJ-i ehitus kuulutati vabariigi komsomoli löökehituseks,⁴⁶ hakkas siia saabuma järjest rohkem komsomolilähetusega noori.⁴⁷

1960. aasta jaanuaris otsustas ELKNÜ X kongress vabariigi komsomoliorganisatsiooni šefluse alla võtta 14 suuremat ehitatavat ja rekonstrueeritavat energiteka- ning tööstusettevõtet, nende hulgas (peale Balti SEJ-i) tsemenditehas «Punane Kunda», Kreenholmi Manufaktuuri Georgi vabrik ja viimistlusvabrik, keemiatehased Kohtla-Järvel, Kiviõlis ja Maardus, Männiku Ehitusmaterjalide Tehas jt.⁴⁸ Sama aasta märtsis kinnitas ÜLKNÜ Keskkomitee tähtsamate komsomoli šefluse alla võetud ehitusobjektide üleliidulise nimekirja, millesse Eestist kuulusid Balti SEJ ja «Punane Kunda». Juba 1960. aasta mais töötas «Punase Kunda» rekonstrueerimisel ligemale 500 komsomolilähetusega noort, kes moodustasid enam kui kolmandiku kõigist kõnealusel objektil rakendatud ehitajatest. Siinjuures peab aga märkima, et kaugelki mitte kõik komsomolilähetust omavad noored polnud ehituses uustulnukad, vaid nende hulgas oli üsna arvukalt ka kogenud ehitustöölisi. Nii suunasid kohalikud komsomolikomiteed «Punase Kunda» ehitusele E. Kalda kompleksbrigaadi Pärnust, J. Tensbeki ja J. Tammepõllu komsomoli- ja noortebrigaadi Tartust, V. Žuravljovi brigaadi Tallinnast jt.⁴⁹ Seega toimus ühiskondlik kutse mitte ainult ehituse töölikaadri täienemise, vaid ka selle osalise ümberjaotamise vormina.

Täiendust said ühiskondliku kutse teel ka teiste komsomoli šefluse alla võetud objektide ehitajad. Komsomoliorganisatsiooni teenete eest Balti Soojuselektrijaama ehitamisel ja käikulaskmisel nimetas Eesti NSV

⁴³ Kala, K. Eesti NSV elektrifitseerimise ajalugu. Tallinn, 1974, lk. 151—152.

⁴⁴ Ojasso, Ü. Ühe kooli kolmkümmend aastat. — Noorte Hääl, 1977, 27. jaanuar.

⁴⁵ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 197—202; Директивы КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам, т. 4, lk. 741.

⁴⁶ Kala, K. Eesti NSV elektrifitseerimise ajalugu, lk. 193, 197.

⁴⁷ Vt. Randmets, L. Eesti NSV tööliklassi kasv ja tema täienemise peamised allikad, lk. 224.

⁴⁸ Punane Kunda. 1870. Koostanud O. Karma, O. Landberg, E. Normak. Tallinn, 1968, lk. 150, 151; Rahva Hääl, 1962, 26. jaanuar.

⁴⁹ Punane Kunda, lk. 151, 154, 166.

Ministrite Nõukogu oma 1968. aasta 25. oktoobri määrusega kõnealuse jaama Leninliku Komsomoli nimeliseks.⁵⁰ Tähtsat osa etendasid komsomolilähetusega noored samuti Eesti Soojuselektrijaama, Kohtla-Järve lämmastikväetisetehase, Maardu Keemiakombinaadi granuleeritud superfosfaadi tsehhi ja mitmete teiste tööstusettevõtete chitajate kaadri täiennemises.⁵¹

Ühiskondliku kutse teel sai Eesti ehitustöölise kaader täiendust ka teistest liiduvabariikidest. Nii tulid komsomolilähetusega Kundasse tööle A. Jevsejevi kõrgehitajate-monteerijate brigaad Moskvast ja kvalifitseeritud ehitustöölise brigaad eesotsas I. Volodiniga Lipetskist, V. I. Lenini nimelise Kohtla-Järve Põlevkivikombinaadi lämmastikväetisetehase, soojuselektrijaamade ja teiste komsomoli šefluse alla võetud objektide rajamisel töötas rohkesti kogenud ehitustöölisi Vene NFSV-st, Ukrainast, Leedust, Gruusiast ja mujalt.⁵² Seega täienes Eesti ehitustöölise kaader ühiskondliku kutse teel mitte ainult kvantitatiivselt, vaid ka kvalitatiivselt.

Kuivõrd ehituse tööjõuaruannetes ühiskondliku kutse teel tööle võetuid eraldi ei arvestata, siis võib selle vormi osatähtsusest saada vaid väga ligikaudse ettekujutuse (peamiselt ehitusorganisatsioonide aastaruannete seletuskirjades leiduvate fragmentaarsete andmete põhjal). Üldtendents näib siiski olevat olnud selline, et kõige suuremat osa etendas ühiskondlik kutse ehituse töölistkaadri täienemises 1950. aastate lõpul ja 1960-ndate algul, seejärel tema osatähtsus vähenes. Üksikute vabariigi suurehitustel töötavate (peamiselt liidulise alluvusega) ehitus- ja montaažorganisatsioonide töölistkaadri kasvus oli ühiskondlikul kutsel aga ka 1960. aastate lõpul väga oluline osa. Näiteks Eesti Elektrijaama Ehitusvalitsus sai sel teel 1969. aastal 82,7% ja 1970. aastal 83,4% uutest töölistest.⁵³

1950. aastail tekkis Nõukogude Liidus veel üks uus töölistklassi täiennemise riiklikult organiseeritud vorm — mittetäieliku keskkooli ja keskkooli lõpetanud ning üldhariduskoolist väljalangenud noorukite töölesuunamine kohalike nõukogude täitevkomiteede juurde loodud alaealiste asjade komisjonide kaudu. Eriti tõusis viimaste osa noorte töö korraldamisel pärast komisjonide uute põhimääruste kinnitamist 1960. aastate algul. Siitpeale võisid ettevõtted ja organisatsioonid alaealisi tööle võtta ja vallandada ainult alaealiste asjade komisjonide nõusolekul.⁵⁴

Keskkoolilõpetajate ja teiste kuni 18-aastaste noorte töölevõtmise ja töö paremaks korraldamiseks, nende senisest märksa ulatuslikumaks ja organiseeritud kaasamiseks ühiskondlikku tootmisse andsid NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus juba 1950. aastail rea määrusi (2. augustist 1954, 8. augustist 1955, 12. septembrist 1957 jt.).⁵⁵ Kooskõlas üleliidulise seadusandlusega kehtestas ENSV Ministrite Nõukogu 1958. aasta maist korra, mille kohaselt kõnealuste noorte tööleasumine toimus täitevkomiteede lähetuskirjadega vastavalt ENSV Riikliku Plaanikomitee poolt täitevkomiteedele antud jaotuskavadele.⁵⁶ Selline kord võimaldas senisest märksa paremini reguleerida uue tööjõu juurdetulekut, suunata seda eeskätt nendesse rahvamajandusharudesse, kus nõudmine kaadri järele oli kõige suurem.

⁵⁰ Eesti NSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja, 1968, nr. 46, art. 350.

⁵¹ ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 1081, l. 89; Rahva Hääl, 1961, 25. jaan.; 1963, 20. veebr.; 1968, 27. märts; 1969, 23. juuli.

⁵² Punane Kunda, lk. 166; Rahva Hääl, 1960, 17. sept., 1969, 7. veebr.

⁵³ ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 1081, l. 86, 89.

⁵⁴ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР, lk. 208, ENSV Ülemnõukogu Teataja, 1962, nr. 6, art. 14.

⁵⁵ Директивы КПСС и Советского правительства по хозяйственным вопросам, т. 4, lk. 247—250, 450—451, 626, 778—780.

⁵⁶ Eesti NSV Teataja, 1958, nr. 7, art. 114.

Aastail 1959—1970 suunasid alaealiste asjade komisjonid vabariigi ehitusorganisatsioonidesse tööle 9378 üldharidusliku keskkooli lõpetanud ja ilma keskkoolita kuni 18-aastast noort. 1960. aastate esimesel poolel tuli ehitusse kõnealuse vormi kaudu aastast keskmiselt 830, aastakümne teisel poolel 730 uut töolist.⁵⁷ Järelikult oli selle vormi osatähtsus ehituse tööliskaadri täienemises 1960. aastail väiksem kui kutsekoolidel, kuid suurem kui organiseeritud värbamisel.

1960. aastail, seoses vaba tööjõu peaaegu täieliku ammendumisega vabariigis, hakati ehituses, nagu teisteski rahvamajandusharudes, järjest enam tähelepanu pöörama olemasoleva tööjõu otstarbekamale kasutamisele. Sellega seoses omandas varasemast märksa suurema tähenduse tööliskaadri täienemise selline vorm nagu ehitusorganisatsioonide administratsiooni hulka kuuluvate, samuti ehituse bilansil olevate mittehitislike asutuste ja organisatsioonide töötajate üleviimine ehitustöolisteks. 1960. aastate esimesel poolel oli kõnealuse vormi osatähtsus aga veel üsna väike, märgatav tõus toimus alles 8. viisaastakul (tab. 4).

Tabel 4

Eesti NSV ehituse tööliskaadri kujunemise ja kasvu vormid (osatähtsus %-des)*

	1945 **	1949	1953	1960	1965	1967	1969
Töömobilisatsioon	41,8	—	—	—	—	—	—
Kutsekoolid	0,8	11,6	5,2	4,6	8,5	9,5	6,3
Organiseeritud värbamine	3,9	39,6	19,2	2,9	5,7	7,7	3,1
Alaealiste asjade komisjonid	—	—	—	6,4	6,9	8,5	3,7
Üleviimine tööliseks ***	—	—	—	86,1	0,7	1,2	6,2
Ühiskondlik kutse	—	—	—		78,2	73,1	2,1
Isevool	53,5	48,8	75,6				
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Tabeli koostamisel on kasutatud järgmisi allikaid: ENSV ORKA, f. R-1, nim. 17, s. 354, l. 39; s. 497, l. 161, 183; s. 617, l. 15, 80; f. R-2, nim. 3, s. 601, l. 3—38; f. R-10, nim. 2, s. 143, l. 169, 171, 173; nim. 6, s. 618, l. 204; nim. 8, s. 194, l. 72, 101, 102, 121; s. 743, l. 2, 3; f. R-1854, nim. 1, s. 22, l. 14—16, 19; f. R-1909, nim. 1, s. 398, l. 183; s. 400, l. 67; s. 401, l. 14, 15; f. R-1969, nim. 2, s. 398; l. 208a; s. 417, l. 33; s. 419, l. 23, 45, 80, 113, 192, 221, 248, 284; s. 420, l. 15, 68, 119, 151, 177, 214, 260; s. 421, l. 12, 47, 78, 129, 169, 209, 231, 260, 312, 348; s. 422, l. 152; s. 423, l. 20, 92, 147, 163; nim. 5, s. 449, l. 4, 5; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 625, l. 74; s. 640, l. 150; s. 641, l. 94; s. 642, l. 29, 59; s. 643, l. 85; s. 644, l. 21, 64; s. 644a, l. 24; s. 645, l. 19, 61; s. 646, l. 10, 29, 52; s. 647, l. 17; s. 650, l. 11, 52, 76, 119; s. 651, l. 11, 79, 146; s. 652, l. 85; s. 653, l. 23, 76; s. 866, l. 70; s. 899, l. 41—78; s. 1081, l. 89; ENSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee aastaaruannete koond.

** Ainult ENSV Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Rahvakomissariaadi ehitustrustid.

*** Keskmiselt 80% kõigist töolisteks üleviidust moodustasid majanduslikul teel ehitavate ettevõtete ja organisatsioonide ehitustele üleviitud. Viimaste uutest töolistest andis kõnealune vorm 1965. aastal 9,8%, 1967. aastal 19,6% ja 1969. aastal 20,5%.

Kokkuvõtliku ülevaate Eesti NSV ehitustöoliste kaadri formeerumise ja täienemise vormidest, nende osatähtsuse muutumisest käsitletaval perioodil annab tabel 4. Esitatud andmeid tuleb siiski võtta teatud reservatsiooniga, sest hõlmatud on ligikaudu 80% vastavatel aastatel tööle võetud uute töoliste koguarvust. Nagu eelnevast käsitlusest, nii on ka tabelist

⁵⁷ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 8, s. 542, l. 2; s. 743, l. 2, 3; s. 745, l. 12; f. R-1969, nim. 5, s. 17, l. 281; s. 112, l. 4, 5; s. 227, l. 6, 14; s. 336, l. 5; s. 449, l. 4, 5; s. 608, l. 5; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 5, s. 788, l. 1; s. 917, l. 1; s. 1082, l. 1; s. 1185, l. 1.

välja jäetud tööliste ületoomine teistelt ehitustelt ja muudest ettevõtetest, kuivõrd see vorm teenib põhiliselt olemasoleva ehitustööliste kaadri ümberjaotamise eesmärke. Viimasega on teatud määral seotud ka iseool, mis peale uute tööliste hõlmas omal soovil ühest ehitusorganisatsioonist teise läinud töölisi. Nende arvu pole olemasoleva statistilise aruandluse põhjal kahjuks võimalik välja selgitada. Märkigem vaid, et 1960. aastail moodustasid omal soovil lahkunud keskmiselt kuni poole kõigist vallandatud ehitustöolistest, kelle koguarv mõnel aastal ületas 10 000 piiri.⁵⁸ Järelikult oli iseoolu osa ehituse töölistekaadri täienemises uute töölistega neil aastail siiski tunduvalt väiksem, kui võiks arvata tabelis 4 toodud andmete põhjal. Võrdlus tööstusega, kus 1960. aastail iseoolu arvele langes kuni $\frac{9}{10}$ (1965. aastal 92,2%) uutest töolistest,⁵⁹ näitab, et kuigi iseool oli ka ehituses töölistekaadri kujunemise ja kasvu põhiliseks vormiks, oli siin riiklikult organiseeritud vormidel (kutsekoolid, organiseeritud värbamine jt.) koosvõetuna siiski märksa suurem osatähtsus, eriti vabariigi rahvamajanduse taastamise ja industrialiseerimise aastail.

*

Eelnenud analüüsist ilmneb, et Eesti NSV ehituse töölistekaadri kujunemise ja kasvu vormides toimusid käsitletava perioodil olulised muutused. Sotsiaal-majandusliku arengu edusammudega kaasnes ühtede vormide osatähtsuse vähenemine (või koguni nende kadumine) ja uute, uutele ülesannetele ja kõrgemale arengutasemele vastavate vormide tekkimine. Täiesti seaduspärane oli iseoolu osatähtsuse kasv, selle domineerivaks muutumine. Sellegipoolest andsid riiklikult organiseeritud vormid ehitusele, erinevalt tööstusest, kuni käsitletava perioodi lõpuni märksa rohkem uut töölistekaadrit (vähemalt veerandi). Teadus- ja tehnikarevolutsiooni tingimustes oli eriti oluline kutsekoolidest saabuva täienduse arvukuse ja osatähtsuse märgatav kasv 1960. aastail eelmise kümnendiga võrreldes.

⁵⁸ ENSV ORKA, f. R-10, nim. 6, s. 618, l. 204; f. R-1969, nim. 2, s. 143, l. 169, 171, 173; s. 398, l. 208a, 208b; ENSV SKV VAKA, f. 1, nim. 2, s. 899, l. 41—78.

⁵⁹ Кала К. К., Ротс Х. О. Развитие рабочего класса Советской Эстонии. lk. 96; vt. ka R and m e t s, L. Eesti NSV töölisteklassi kasv ja tema täienemise peamised allikad, lk. 223.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloo Instituut

Esitanud K. Siilivask

Toimetusse saanud
6. V 1981

P. ЮРЦОО

ФОРМЫ ПОПОЛНЕНИЯ И РОСТА РАБОЧИХ КАДРОВ СТРОИТЕЛЬСТВА В ЭСТОНСКОЙ ССР ЗА 1944—1970 гг.

Основной формой пополнения и роста рабочих кадров строительства Эстонской ССР за 1944—1970 гг. был самотек — приход людей на работу в строительные организации по собственной инициативе. В 1945 г. самотек дал около половины, а начиная с 50-х годов уже 70—75% всех вновь принятых рабочих.

В ЭССР, как и в других союзных республиках в обеспечении строительства рабочей силой кроме самотека существовал и ряд других, государственно организованных форм пополнения. Так, в целях быстреего восстановления сильно поредевшего за годы войны и оккупации рабочего класса с конца 1944 до начала 1946 г. в республике была введена трудовая мобилизация. В этот период мобилизованные составили около одной трети нового пополнения строительных рабочих.

С 1945 г. рабочие кадры строительства стали постоянно расти за счет выпускников школ и училищ профессионального образования. Удельный вес выпускников

был наибольшим во второй половине четвертой пятилетки (11,6% всех новых рабочих в 1949 г.). За резким снижением удельного веса выпускников школ трудовых резервов в 50-е годы (до 4,6% в 1960 г.) последовало его значительное повышение в 60-е годы. В 1967 г. они составили 9,5% всего пополнения.

Постоянной формой пополнения, существующей также с 1945 г., был и организованный набор рабочих (оргнабор). Его роль была наибольшей в 1949—1951 гг. — более одной трети всего пополнения. Однако к концу 50-х годов удельный вес оргнабора снизился до 2,9%. В 60-е годы его значение снова возрастает (в 1965 — 5,7, а в 1967 г. — 7,7% всех новых рабочих строительства), не достигнув все же прежнего уровня.

В конце 50-х и начале 60-х годов рабочие кадры строительства республики существенно выросли за счет общественного призыва. В это время на крупные стройки республики, взятые под шефство ЛКСМЭ, по комсомольским путевкам пришли тысячи молодых людей. Но в последующие годы общественный призыв значительно сократился, сохранив значение в пополнении рабочих кадров лишь некоторых строительных организаций союзного подчинения, занятых в основном строительством объектов энергетики и химической промышленности.

В связи с тем, что свободные трудовые ресурсы в Эстонской ССР начали иссякать, все большую актуальность в 60-е годы приобретал вопрос улучшения использования имеющейся рабочей силы. В результате стало возрастать значение такой формы, как перевод в рабочие работников других категорий. До середины 60-х годов удельный вес этой формы в пополнении рабочих кадров строительства был незначительным (ниже 1%), но в годы восьмой пятилетки перевод в рабочие работников, входивших до этого в состав администрации и находящихся на балансе строительства различных нестроительных организаций и учреждений, стал интенсивно расширяться, и в 1969 г. переведенные составляли уже 6,2% всего рабочего пополнения строительства.

Проведенный анализ показывает, что в процессе социально-экономического развития видоизменялись также формы пополнения и роста рабочих кадров строительства Эстонской ССР. Одни формы теряли свое прежнее значение (оргнабор) или исчезали совсем (трудова мобилизация) и заменялись новыми. Закономерен рост значения самотека, основанного на конституционном праве свободного выбора профессии советскими людьми. В условиях научно-технической революции важную роль в пополнении кадров играл рост численности выпускников училищ профтехобразования. Отличительная черта строительства все же — значительно больший удельный вес государственно организованных форм пополнения, доля которых в данной отрасли и к концу рассматриваемого периода была в 2—2,5 раза больше, чем, например, в промышленности.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
6/V 1980

R. JUURSOO

THE WAYS OF FORMATION AND GROWTH OF CONSTRUCTION LABOUR IN SOVIET ESTONIA IN 1944—1970

In 1944—1970, the conclusion of individual labour contracts with people coming on their own initiative to work in building organizations was the basic form of supplementing the construction cadres with manpower in Soviet Estonia. In that way, from about a half (in 1945) to three-fourths (in 1960s) of the new construction labour were obtained. Under socialist conditions, that haphazard form of acquiring manpower could not be regarded adequate. Therefore, in the Estonian SSR, like in the other Soviet republics, some officially organized forms of replenishing the staffs of construction workers were applied as well.

In the interests of a rapid rehabilitation of the labour forces that had been dispersed, ravaged and destroyed during the years of war and fascist occupation, an obligatory recruiting or conscription of the non-working able-bodied population was widely used here in 1944—1945. In that way, construction received about one-third of all the new labour force engaged at the end of 1944 and in 1945. The labour conscription, being an extraordinary war-time measure, was valid until the beginning of 1946.

From 1945 onwards, the construction manpower has been continuously supplemented by qualified young workers coming from vocational schools. Their share was greatest in the second half of the first post-war five-year period (in 1949, for example, the graduates from the schools of the Labour Reserves amounted to 11.6% of all the new workers engaged by building organizations in that year). The contribution of the vocational

schools, having decreased in the 1950s more than two-fold, began increasing once again in the 1960s, yielding, for example, 8.5% of the newcomers in construction in 1965, and 9.5% in 1967.

Throughout the period mentioned, there also existed an organized form of recruiting volunteers to work at construction. This form of obtaining manpower was most efficient in the interval of time from 1949 (39.6%) to 1951. At the end of the first post-war five-year period and in the 1950s (until 1958 incl.) the organized recruiting of volunteers yielded more new workers than the vocational schools. At the end of the 1950s, however, it was the contrary case: in 1966—1970 the graduates of vocational schools overran the voluntary newcomers nearly two-fold.

In response to the appeals of the Communist Party of the Soviet Union and the Soviet Government (beginning with the mid-1950s), tens of thousands of young men and women went to work on virgin lands and at large-scale constructions. At the end of the 1950s and at the beginning of the 1960s, in response to a social challenge, thousands of young people from Estonia and also from the sister republics came to work at the construction of the Baltic Thermal Power Plant in the first line, and thereafter at the building of the Estonian Thermal Power Plant as well as at some large industrial constructions. Though in later years the role of the social challenge in the development of construction manpower got notably smaller, it still remained one of the main ways of supplementing labour in some building organization (e. g., the Construction Board of the Estonian Thermal Power Plant, a. o.) further on, as well.

From the end of the 1950s onwards, construction has also been continuously provided with labour by the Commissions into Juvenile Matters formed at local executive committees, who sent school graduates or those under 18 years of age who had dropped out of secondary schools, to work at building sites. In that way, in 1961—1965 construction got a supplement of 830 young workers a year on the average, and in 1966—1970—730. In total, in 1960s the significance of that form of enrolment was smaller than the share of the vocational schools, but greater than that of the organized recruiting of volunteers.

In the 1960s, in connection with the rapid decrease of unoccupied manpower in the Estonian SSR, another form of supplementing the ranks of construction worker rose to prominence — the transfer to construction work of employees from establishments under the administration of building enterprises or from the building sectors of establishments and organizations not engaged in construction work in a direct way. In the first half of the 1960s the share of that form of getting a supplement to construction labour was still rather insignificant (below 1% of the total), but it increased quite considerably towards the end of the decade.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received
May 6, 1981